

1.01
Prejeto 12. 9. 2000

UDK 342.8(497.1)"1920/1938"

Bojan Balkovec*

Zaradi prepričanja ali koristi? Prestopi kandidatov na starojugoslovanskih volitvah

---

IZVLEČEK

V prvem delu razprave so opisani zakonski okviri kandidiranja na volitvah v Kraljevini SHS in Kraljevini Jugoslaviji. Kandidat je moral biti polnoleten moški državljan. Opisan je način sestavljanja kandidatnih list. Predstavljene so kandidatne liste, ki so kandidirale na parlamentarnih volitvah 1920, 1923, 1927, 1931, 1935 in 1938. Kandidatne liste so združene v tri tabore, liberalni in kmečki, katoliški in delavski. Avtor ugotavlja, da je bilo pravih prehodov kandidatov iz enega v drug političen tabor malo. Največ prestopanj je bilo v delavskem taboru, sledi katoliški tabor in najmanj v liberalnem in kmečkem taboru.

Ključne besede: volitve, Kraljevina SHS, Kraljevina Jugoslavija, kandidati, politične stranke

ABSTRACT

CONVICTION OR OPPORTUNISM? THE SWITCHING OF SIDES BY CANDIDATES IN THE PARLIAMENTARY ELECTIONS IN YUGOSLAVIA

The paper presents the legal framework for candidacy in the parliamentary elections in the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes and, later, in the Kingdom of Yugoslavia. Candidates had to be male citizens of age. The manner of compiling lists of candidates is described and the lists of candidates who stood at the 1920, 1923, 1927, 1931, 1935 and 1938 parliamentary elections are presented. These lists were grouped into three political camps - Liberal and Peasants', Catholic, and Workers'. The author has determined that only a few candidates actually switched from one camp to another. Such cases were most frequent in the Workers' camp, followed by the Catholic, Liberal and Peasants'.

Key words: elections, Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes, Kingdom of Yugoslavia, candidacy, political parties

---

* Dr., docent, Filozofska fakulteta Univerza v Ljubljani, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2.

Zakonski okviri kandidiranja

Eden izmed najpomembnejših postopkov, ki jih stranke opravijo pred volitvami, je sestavljanje kandidatnih list. Način sestavljanja kandidatne liste je odvisen od zakonskih določil, s katerimi je urejena velikost volilnih okrajev, in z volilnim sistemom, t.j. ali so volitve po večinskem ali proporcionalnem sistemu. Politične stranke pri sestavljanju kandidatnih list bolj ali manj zavestno upoštevajo tudi želje strankinega aparata in vodstva, kdo so tisti posamezniki, ki naj bi bili zagotovo izvoljeni.

Pravica in odločitev posameznika, da bo kandidiral na volitvah je del njegove volilne pravice. Pasivna volilna pravica izhaja iz aktivne volilne pravice. Določila, s katerimi se posamezniku odvzame volilna pravica, veljajo tako za aktivno kot pasivno volilno pravico. Zaradi posebnih potreb ali posebnih značilnosti mesta, na katerega se kdo voli, se lahko poleg splošnih določil o pasivni volilni pravici dodajo še posebni pogoji - najpogosteje starostne omejitve.

Prva jugoslovanska država je za volitve poslancev v parlament v Beogradu uporabljala več zakonov. Leta 1920 so volitve izvedli po Zakonu o volitvah narodnih poslancev za ustavotvorno skupščino Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki je bil sprejet v začetku septembra 1920. Volitve v letih 1923, 1925 in 1927 so izvedli v skladu z volilnim zakonom iz junija 1922. Septembra 1931 je kralj Aleksander izdal volilni zakon za volitve poslancev in senatorjev. Oba zakona sta bila leta 1933 spremenjena. Tako so volitve leta 1931 potekale po kraljevem zakonu, volitve leta 1935 in 1938 pa po spremenjenem zakonu.

Volilna pravica in s tem tudi pravica kandidiranja na volitvah v narodno skupščino je bila ves čas prve jugoslovanske države omejena le na moške. Kandidat je moral biti državljan Kraljevine SHS oziroma kasneje Kraljevine Jugoslavije, prebivati je moral na ozemlju države, izjema so bili le službeno zadržani v tujini.¹ Ker ob sprejemanju volilnega zakona za volitve poslancev v ustavodajno skupščino še ni bil sprejet zakon o državljanstvu, je moral volilni zakon določiti, kdo je državljan Kraljevine SHS. To je bilo določeno v 9. členu, kjer se sicer govori o aktivni volilni pravici. Tako so za državljane Kraljevine SHS šteli tiste, ki so bili 1. decembra 1918 državljani Kraljevine Srbije in Kraljevine Črne gore, imeli 1. decembra 1918 državljanstvo na Hrvaškem, v Slavoniji in Dalmaciji, pripadništvo v Bosni in Hercegovini in domovinsko pravico oziroma pristojnost v "občinah ali delih občin drugih jugoslovanskih dežel, ki so prišle pod oblast kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev". Državljan, ki niso državljani Kraljevine SHS v prej navedenem razumevanju, torej so naturalizirani državljani Kraljevine SHS, so morali dobiti državljanstvo že pred več kot 10 leti.² Kandidat je moral biti starejši od 25 in biti "vešč čitanju in pisanju".³ Ob spreminjanju volilnega zakona leta 1922 so ohranili določila o državljanstvu in desetletnem roku po naturalizaciji. Starostno mejo za kandidiranje na volitvah so dvignili na 30 let. V zadnjem odstavku 13. člena zakona pa so med pogoje za kandidiranje zapisali zahtevo, da

---

¹ Uradni list Deželne vlade za Slovenijo, 15. 9. 1920, Zakon o volitvah poslancev za ustavodajno skupščino (dalje Zakon 1920), člen 13.

² Zakon 1920, člen 9.

³ Zakon 1920, člen 13.

kandidat "govori, piše in čita službeni jezik"⁴ V obeh zakonih iz tridesetih let je bila izpuščena zahteva po preteku desetih let od naturalizacije. Ohranjena pa so bila določila o starostni meji in pismenosti, določena že v zakonu iz leta 1922.

Poleg prej navedenih splošnih pogojev so bila še nekatera določila, ki so bila pravzaprav določila o nezdržljivosti funkcij in položajev. V volilnem zakonu za volitve poslancev v ustavodajno skupščino so zapisali, da bi državni uradniki, ki bi bili izvoljeni in bi sprejeli poslanski mandat, izgubili svoje službe. Tudi položaj župana in poslanca ni bil združljiv. Samo za dve vrsti uradnikov ni veljala omejitev. Profesorji pravnih fakultet ter bivši in aktivni ministri bi lahko bili hkrati še poslanci.⁵ Pravzaprav se je delovno mesto državnih uradnikov zamrznilo. Uradnik med opravljanjem poslanskega dela ni smel napredovati na svojem uradniškem mestu in ni smel biti premeščen.⁶ Sodniki niso smeli kandidirati v okrožju, kjer so službovali. Sodnika je ob izvolitvi in po sprejemu poslanskega mandata za čas opravljanja poslanske službe čakalo njegovo delovno mesto.⁷ Ob spreminjanju volilnega zakona leta 1922 so med pogoje za kandidiranje zapisali, da se morajo policijski, finančni in gozdarski uradniki ter uradniki agrarne reforme odpovedati svojim delovnim mestom, če želijo kandidirati. Zakon je k profesorjem pravne fakultete, ki ohranjajo poslanski in profesorski položaj, dodal še ostale univerzitetne profesorje.⁸

V tridesetih letih je veljalo, da se morajo policijski, finančni in gozdarski uradniki in uradniki agrarne reforme svojemu delovnemu mestu odreči že eno leto pred volitvami, na katerih bi želeli kandidirati.⁹ Prav tako je v tridesetih letih veljalo, da aktivni državni in banovinski uradniki ne smejo kandidirati na volitvah.¹⁰

Nazadnje naj omenim še pogoj, ki je veljal le za volitve v ustavodajno skupščino. Volilni zakon za volitve v ustavodajno skupščino je določil, da se za del poslancev zahtevajo še dodatni pogoji. V štirinajstem členu zakona so zapisali, da mora kandidatna lista v vsakem okrožju imeti med vsemi kandidati vsaj enega s posebnimi pogoji. Ta pogoj je bila dokončana fakulteta oziroma sorodna visoka šola. Zakon je določil število teh kandidatov s posebnimi pogoji v vsakem volilnem okrožju. "Volilna okrožja, ki volijo več nego štiri poslance s splošnimi pogoji, morajo imeti na kandidatnih listah toliko kandidatov s temi posebnimi pogoji, kolikorkrat je število štiri v številu poslancev s splošnimi pogoji, ki jih volijo ta okrožja."¹¹ Povejmo to zapleteno formulacijo preprosteje. V vsakem okrožju so izračunali, koliko poslancev volijo. Nato bi morali skupno število teh poslancev deliti s pet, in rezultat deljenja bi bilo število posebnih mandatov.

⁴ Prav tam. Zakon o izpremembah zakona, po katerem so se izvršile volitve dne 28. novembra 1920 (dalje Zakon 1922), člen 13. Kot smo videli volilni zakon iz l. 1920 ne omenja jezika, zakon iz l. 1922 in oba iz tridesetih let pa omenjata službeni jezik. Vidovdanska in oktroirana ustava sta v 3. členu kot službeni jezik uzakonili srbsko-hrvaško-slovenski jezik. Uradni list Pokrajinske uprave za Slovenijo, 26. 7. 1922.

⁵ Zakon 1920, člen 15.

⁶ Zakon 1920, člen 16.

⁷ Zakon 1920, člen 17.

⁸ Zakon 1922, člen 15.

⁹ Zakon o volitvah narodnih poslancev iz l. 1931 in 1933, člen 12. Uradni list Dravske banovine 13. 9. 1931 in 10. 5. 1933.

¹⁰ Prav tam.

¹¹ Zakon 1920, člen 14.

Prejšnji stavek je zapisan v pogojniku zato, ker je odgovorno telo, ki je to preračunavalo, storilo napako in skupno število mandatov delilo s štiri namesto s pet. Tako so v nekaterih okrožjih zvišali število posebnih mandatov. Posledica te napake so bile napake pri razdeljevanju mandatov. Podrobnejše pisanje o tej napaki presega potrebe pričujočega teksta. Omenim naj le, da je del poslancev Začasnega narodnega predstavništva nasprotoval kakršnim koli delitvam na navadne in posebne poslance, za katere bi veljali različni kriteriji za izvolitev.¹²

Kandidati

Preden si ogledamo podatke o kandidatih, še nekaj besed o političnih taborih. Najrazličnejše stranke, ki so nastopale na volitvah, uvrščam v štiri politične tabore: katoliški, liberalni, delavski in nemški. Volilni zakon je predpisal, da na volitvah nastopajo kandidatne liste, ki se imenujejo po nosilcu liste; imena strank ni omenjal. Le uradne objave v Službenih listih so upoštevale zakonska določila o navajanju rezultatov po listah. Statistične objave in časopisi so objavljali rezultate za posamezne politične stranke. Ob vlaganju kandidatnih list so stranke upoštevale zakon, v predvolilni propagandi so propagirale stranko in ne listo. Na volitvah so stranke nastopale samostojno, včasih v povezavi s sorodno stranko (Prekmurska lista leta 1920) ali v medsebojni tehnični povezavi, da so zadostile zahtevam zakona (povezovanje različnih strank in skupin na Mačkovi listi leta 1938). V tridesetih letih so bile namreč dovoljene le vsedržavne stranke.

Tabela 1: Število kandidatnih list v posameznih taborih leta 1920

LISTE	št. list
SLS	3
skupaj	3
JDS	3
NSS	3
Prekmurska gospodarska stranka	1
SKS	2
skupaj	9
JSDS	3
KPJ ¹³	3
skupaj	6
SKUPAJ	18

¹² Tako je Anton Kristan govoril: "Če je stranka, ki nastopa v volilnem boju, kaj vredna, bo sama rada poslala v parlament intelektualce, ki jih itak potrebuje pri zakonodajnem delu. Naj bo stranka socialistična, naj bo seljačka, naj bo katerakoli hoče - vsaka bo vzela za kandidate one intelektualce, ki se (so, op. B. B.) za dotični sloj kaj naredili, vzela bo tiste, ki so za narod kaj delali. Mi pa hočemo tu ustvariti zakon, po katerem bodo prišli sem studovani paraziti; tisti, ki bi jim drugače narod v nobenem oziru ne dal svojega zaupanja, imajo tu zasigurane mandate." Stenografske beleške Začasnega narodnega predstavništva, zvezek V, 102. seja, 17. junij 1920, str. 30.

¹³ V okrožju Maribor-Celje so komunisti kandidirali skupaj z levimi socialisti. Glej Momčilo Zečevič: Na zgodovinski prelomnici : Slovenci v politiki jugoslovanske države 1918-1929, I. knjiga. Maribor 1986, str. 140.

Najmanj težav pri razvršanju strank je katoliškem taboru. V njem so na volitvah 1920, 1923, 1925, 1927 in 1938 kandidirale uradne liste SLS (leta 1938 kot del Jugoslovanske radikalne zajednice). Vanj uvrščam še Šušteršičevo listo iz leta 1923 in "staro SLS", ki je leta 1938 kandidirala na opozicijski listi Mačka.

Tabela 2: Število kandidatnih list v posameznih taborih leta 1923

LISTE	št. list
SLS	3
Šušteršič	2
skupaj	5
JDS ¹⁴	3
NSS	3
NRS	2
SKS	2
republikanci	1
HRSS	1
skupaj	12
komunisti + zarjani + mariborski socialisti	3
socialisti (bernotovci)	2
skupaj	5
Nemci	1
skupaj	1
SKUPAJ	23

Najpestrejšje je bilo v liberalnem in kmečkem taboru. Vanj uvrščam vse stranke in gibanja, ki so bili med katoliško stranko na eni strani in marksistično delavskim gibanjem na drugi strani. Liberalni tabor lahko nekako razdelimo na meščansko, kmečko in delavsko vejo. Pri tem se moramo zavedati, da je bila ves čas najmočnejša kmečka stranka pravzaprav katoliška Slovenska ljudska stranka. Kmečke stranke v liberalnem taboru so tiste, ki so bile protiklerikalne in idejno ter po svojem izvoru povezane z liberalizmom. Meščanski del liberalnega tabora predstavljajo uradna liberalna stranka (najprej JDS in kasneje SDS), ki sta jo vodila Gregor Žerjav in Albert Kramer njej sorodna Prekmurska gospodarska stranka (1920), stari liberalci ter posebej s srbskim središčem povezani radikali in demokrati. V kmečki del štejem Samostojno kmetijsko stranko, razne kmečke in republikanske liste ter liste Radičeve kmečke stranke. V delavsko vejo liberalnega tabora sodijo narodni socialisti. Tako je bilo v dvajsetih letih. V tridesetih letih so predstavniki liberalnega tabora leta 1931 nastopili na Živkovičevi listi, leta 1935 na Jevtičevi in leta 1938 na Mačkovi.

Kandidatne liste v delavskem taboru so sestavljali komunisti in različne socialistične skupine. Leta 1938 so nekateri kandidati nastopili na Mačkovi listi.

Nemci so nastopili s svojo listo na volitvah leta 1923, 1925 in 1927 v okrožju Maribor-Celje.

¹⁴ V mariborskem okrožju skupna kandidatna lista liberalcev in starih liberalcev.

Tabela 3: Število kandidatnih list v posameznih taborih leta 1925

LISTA	št. list
SLS	3
skupaj	1
samostojni demokrati ¹⁵	3
starini + NSS + demokrati ¹⁶	3
NRS	1
SKS	2
republikanci	1
Stranka malih kmetovalcev	1
Seljačka agrarna zveza	1
Slovenska neodvisna gospodarska stranka	1
Kmečka republikanska stranka	1
HRSS	1
HRSS/disidenti	1
skupaj	16
Delavsko kmečki republikanski blok	3
socialisti/uradni	3
socialisti/bernotovci	2
skupaj	8
Nemci	1
skupaj	1
SKUPAJ	28

Tabela 4: Število kandidatnih list v posameznih taborih leta 1927

lista	št. list
SLS	3
skupaj	3
SDS + NSS	3
radikali	1
SKS ¹⁷	2
Slovenska neodvisna gospodarska stranka	1
skupaj	7
Delavsko kmečki republikanski blok (komunisti + Bernotovci)	3
socialisti + izločeni komunisti	2
skupaj	5

¹⁵ Na Pivkovi listi v okrožju Maribor-Celje so kandidirali kandidati Samostojne demokratske stranke, Narodne radikalne stranke in SKS. Literatura te povezave ne omenja, nanjo pa nas opozarja zapis v Jutru 4. 1. 1925. V okrožju Ljubljana-Novno mesto in v mestu Ljubljana sta skupaj kandidirali Samostojna demokratska stranka in Narodna radikalna stranka.

¹⁶ V mestu Ljubljana so skupno listo sestavili liberalni starini in Narodna socialistična stranka.

¹⁷ V okrožju Maribor-Celje je kandidirala Hrvatska seljačka stranka.

Nemci	1
skupaj	1
SKUPAJ	16

Leta 1932 je nastala Jugoslovanska radikalna kmečka demokracija, ki se je kasneje preimenovala v Jugoslovansko nacionalno stranko. Izmed prejšnjih slovenskih strank je v to stranko vstopilo veliko nekdanjih liberalnih in kmečkih politikov. Na volitvah leta 1935 in 1938 se je pojavila tudi opozicijska lista Vladka Mačka. Obakrat najdemo v njej predstavnike slovenskega liberalnega tabora. Liste Ljotića in Maksimovića leta 1935 in 1938 uvrščam v liberalni tabor.

V tridesetih letih je na volitvah leta 1931 kandidirala le Živkovićeve lista. Na volitvah leta 1935 so volivci izbirali med listami Jevtića, Mačka, Maksimovića in Ljotića. Leta 1938 so bile zadnje parlamentarne volitve v Kraljevini Jugoslaviji. Nastopile so vladna kandidatna lista Milana Stojadinovića in opozicijska lista z nosilcem Vladkom Mačkom. Na Mačkovi listi so kandidirale različne politične skupine. V Dravski banovini tako Slovenska združena opozicija (del liberalnih politikov okoli dr. Kukovca, slovenski mačkovci okoli dr. Lončarja in stara SLS), slovenski del Jugoslovanske nacionalne stranke (pristaši Puclja in Kramerja), socialisti, pristaši hrvaških republikancev, pristaši starih radikalov in neopredeljeni. Posebno listo je tudi tokrat imel Ljotić. Mnogo manjše število kandidatnih list v tridesetih letih v primerjavi z dvajsetimi je posledica spremenjene zakonodaje, ki je zahtevala državno kandidatno listo.

Na vseh sedmih volitvah v skupščino prve Jugoslavije (28. november 1920, 18. marec 1923, 8. februar 1925, 11. september 1927, 8. november 1931, 5. maj 1935 in 11. december 1938) je kandidiralo 1415 kandidatov in njihovih namestnikov (v nadaljevanju bom uporabljal samo besedo kandidat, vendar imel ob tem v mislih kandidata in njegovega namestnika). Velika večina teh kandidatov, t.j. 1126, je kandidirala le na enih volitvah. Ostalih 289 je kandidiralo večkrat, in sicer 177 dvakrat, 73 trikrat, 24 štirikrat in 15 kandidatov najdemo na kandidatnih listah petkrat.

Tabela 5: Pogostost kandidiranja na posameznih volitvah

KOLIKOKRAT KANDIDIRALI	št. kandidatov	1920	1923	1925	1927	1931	1935	1938
1	1126	164	169	266	117	47	175	188
2	177	46	68	77	49	27	48	39
3	73	34	45	46	41	18	20	15
4	24	19	18	18	16	11	9	5
5	15	14	13	15	14	9	2	8
SKUPAJ KANDIDATOV	1415	277	313	422	237	112	254	255

Največ kandidatov je bilo na kandidatnih listah leta 1925. To je bila posledica velikega števila kandidatnih list, ki so omenjenega leta kandidirale na volitvah (tabela 3). Najmanjše število kandidatov je bilo leta 1931. Za podporo volivcev se je potegovalo komaj 122 kandidatov. Vzrok lahko iščemo v le eni kandidatni listi in nenastopanju SLS na volitvah.

Tabela 6: *Delež kandidatov z enim kandidiranjem*

Leto	KANDIDIRALI SAMO NA TEH VOLITVAH
1920	59,21
1923	53,99
1925	63,03
1927	49,37
1931	41,96
1935	68,90
1938	73,73

Zanimivo se je gibal tudi delež kandidatov, ki so kandidirali samo enkrat. Med kandidati, ki so kandidirali na prvih volitvah leta 1920, je bilo 3/5 takšnih, ki jih kasneje ne najdemo več na kandidatnih listah. Na naslednjih volitvah je delež tistih z enkratnim kandidiranjem nekaj nižji, zato pa je leta 1925 ta delež najvišji v dvajsetih letih. Med vsemi kandidati je bilo 63% takšnih, ki so si samo na teh volitvah poskušali pridobiti zaupanje volivcev. Odgovor za tako visok delež kandidatov z enkratnim poskusom je seveda skrit v velikem številu kandidatnih list, ki so nastopile na volitvah leta 1925, predtem in kasneje pa ne več.

Zanimiva slika je v tridesetih letih. Na prvih volitvah je delež kandidatov z enim kandidiranjem najmanjši ne le v tridesetih letih, pač pa nasploh. Le nekaj več kot 2/5 kandidatov je bilo novih in hkrati takšnih, da se kasneje niso več pojavljali. Že samo skupno število kandidatov na kandidatnih listah leta 1931 je bilo majhno. Poleg tega je najverjetneje vzrok za majhen delež kandidatov z enkratno udeležbo tudi v samih okoliščinah, v katerih so bile izpeljane volitve. Gre seveda za prve volitve po "omehčanju" kraljeve diktature. Povsem nasprotna slika so bile volitve leta 1938. Tedaj je bilo skoraj tri četrtine kandidatov, ki so kandidirali le na teh volitvah. Ti novi kandidati so bili po vsej verjetnosti nova, mlajša generacija, ki je želela vstopiti v politiko.

Že omenjenih 289 kandidatov, ki so kandidirali večkrat, je kandidiralo na delavskih, katoliških, liberalnih in kmečkih, nemških listah in na listah Živkovića, Jevtića, Mačka, Ljotića in Stojadinovića. Nekateri od teh kandidatov so kandidirali samo na listah znotraj svojega političnega tabora, nekateri pa so tudi preskakovali iz tabora v tabor. V nadaljevanju se bom omejil le na prikaz preskakovanj med različnimi tabori. Preskoki znotraj enega tabora so tudi povzročali določene reakcije (razburjenja nekdanjih strankarskih sodelavcev, obkladanje z različnimi oznakami o izdaji, nelojalnosti in podobno). Vendar so bile reakcije mnogo hujše ob prestopanju iz tabora v tabor in ob odločitvi posameznika, da bo kandidiral na volitvah v nasprotnem taboru.

Katoliški tabor

Na kandidatnih listah SLS v dvajsetih letih, Stojadinovića leta 1938 in na listah Šušteršiča leta 1923 je kandidiralo 160 kandidatov. Na listah SLS v dvajsetih letih in Stojadinovića je bilo 144 kandidatov in na Šušteršičevih listah 16 kandidatov. Med temi 160 kandidati jih je 50 kandidiralo po dvakrat, trikrat, štirikrat oziroma petkrat.

V tabeli vidimo, da so med 13 kandidati, ki so kandidirali v katoliškem taboru in drugih taborih, le tisti, ki so kandidirali na dveh oziroma treh volitvah. Tisti, ki so kandidirali štirikrat ali petkrat, so bili ves čas zvesti svojemu taboru. Vsi preskoki so bili med katoliškim in liberalno kmečkim taborom. Noben kandidat s katoliških list se ne pojavi na delavskih listah ali listah Nemcev.

Podrobneje si poglejmo kandidate iz list v katoliškem taboru, ki so ob kasnejši kandidaturi kandidirali na listi drugega tabora. Takšnih preskakovalec je bilo 8. Med njimi je eden s Šušteršičeve liste. To je bil trgovec Franc Škrbec, ki ga leta 1923 najdemo na listi Šušteršiča, leta 1935 pa je bil kandidat Ljotića.

Tabela 7: Kandidati katoliškega tabora (lojalnost in preskoki)

Število kandidatur	Samo na katoliških listah	tudi drugje	Skupaj
2	11	7	18
3	12	6	18
4	8	0	8
5	6	0	6
Skupaj	37	13	50

Med kandidati SLS in Stojadinovića leta 1938, ki so preskakovali med tabori, lahko ločimo dve skupini. V prvi so kandidati, ki so prvič kandidirali že v dvajsetih letih na listah SLS. V drugi skupini so tisti, ki so se po predhodnih kandidaturah na listah liberalnega in kmečkega tabora, nazadnje leta 1938, pojavili na listi Stojadinovića. V tej zadnji skupini je pet kandidatov, o katerih bom govoril v razdelku o liberalnem in kmečkem taboru.

Evgen Jarc in dr. Valentin Rožič sta bila kandidata SLS na volitvah 1925 in 1927. Nato sta kandidirala na Živkovićevi listi leta 1931. Evgen Jarc je bil gimnazijski profesor.¹⁸ S politiko se je ukvarjal že pred prvo svetovno vojno, ko je bil deželni poslanec na Kranjskem in državnozborski poslanec. Konec dvajsetih in v začetku tridesetih let je bil ljubljanski podžupan. V tem času se je oddaljil od SLS.¹⁹ Vsi trije poskusi pridobiti si poslanski mandat so bili neuspešni. Tudi dr. Valentin Rožič je bil profesor. Svojo kandidaturo na Živkovićevi listi je poskušal pojasniti v tiskani spomenici. Tudi na Živkovićevi listi kot že prej na listah SLS ni bil izvoljen. Bil je imenovan član senata od 1932 do smrti leta 1935.²⁰

¹⁸ Poklic kandidata je bil naveden v seznamu kandidatov posamezne liste, ki je bil objavljen v Uradnem listu oz. enakih publikacijah, ki so kasneje izhajale z drugimi imeni.

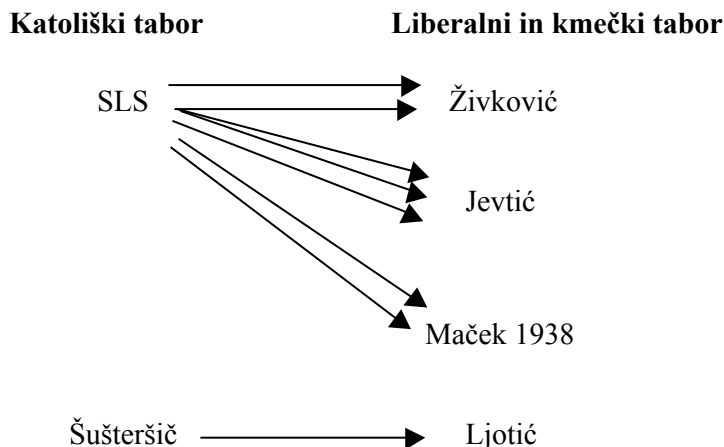
¹⁹ Podrobneje Avgust Pirjevec: Jarc, Evgen. Slovenski biografski leksikon (dalje SBL), knjiga I, A - L, Ljubljana 1925-1932, str. 385-386; Marjan Drnovšek: Jarc, Evgen. Enciklopedija Slovenije (dalje ES), 4, Ljubljana 1990, str. 270.

²⁰ Podrobneje glej Rudolf Andrejka: Rožič, Valentin. SBL, knjiga III, Raab-Švikaršič. Ljubljana 1933-1952, str. 151-152.

Tri kandidate SLS iz dvajsetih let, Mihaela Brenčiča, Jakoba Rajha in dr. Andreja Vebleta, najdemo leta 1935 na Jevtičevi listi. Mihael Brenčič, posestnik iz Spuhlje pri Ptuju je leta 1920 kandidiral na listi SLS. Leta 1935 je ob kandidaturi na Jevtičevi listi navajal kot poklic posestnik in gostilničar iz Ptuja in bil izvoljen za poslanca. Ljutomerški posestnik Jakob Rajh je na listah SLS kandidiral leta 1925 in 1927. Leta 1927 je kot poklic navedel oblastni poslanec. Dr. Andrej Veble je bil

kandidat SLS leta 1920 in 1925. Ob prvih volitvah je bil odvetnik v Sv. Lenartu, nato v Mariboru.²¹ Tako kot Rajh je bil tudi on leta 1935 na Jevtičevi listi izvoljen za poslanca.

Slika 1: Prestopanja kandidatov katoliškega tabora v ostale tabor

Del nekdanjih pristašev SLS iz dvajsetih let se je v tridesetih letih odmaknil od Koroščeve linije in leta 1938 nastopil na volitvah na Mačkovi opozicijski listi. To skupino nekdanjih pristašev SLS poznamo kot "stara SLS". Med pristaši "stare SLS", ki so kandidirali tudi v dvajsetih letih in nato leta 1938 pri Mačku, sta Anton Marinček in dr. Jakob Mohorič. Marinček je kandidiral na listi SLS leta 1920. Med vojnama se je ukvarjal s sindikalnimi vprašanji.²² Dr. Jakob Mohorič je bil odvetnik v Ljubljani in mdr. predsednik Prosvetne zveze. Na listi SLS je kandidiral leta 1925 in 1927.

Liberalni in kmečki tabor

Na liberalnih listah v dvajsetih letih in na listah Živkovića, Jevtića, Maksimovića, Ljotića in obeh Mačkovih v tridesetih letih je kandidiralo 997 kandidatov. Za del kandidatov na Mačkovi listi leta 1938 ne moremo trditi, da so liberalno usmerjeni. Ker pa je bila večina kandidatov na tej listi liberalno usmerjenih, jo

²¹ Podrobneje Silvo Kranjc: Veble, Andrej: SBL, knjiga IV, Táboorská - Žvanut, Ljubljana 1980-1991, str. 379.

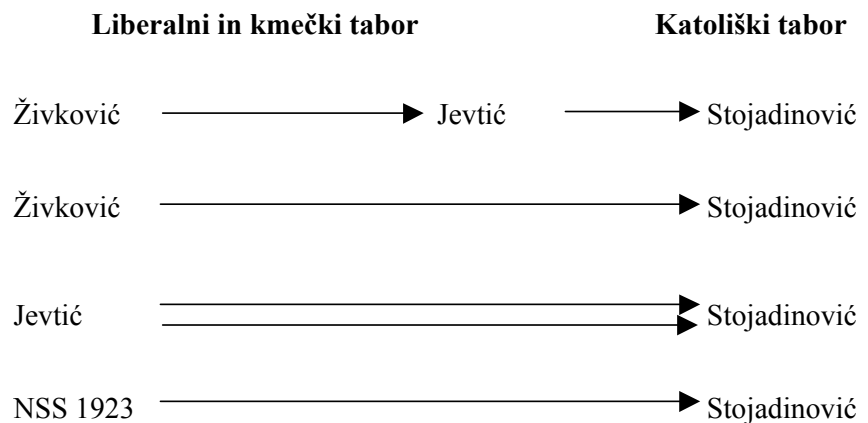
²² Podrobneje glej Miroslav Stiplovšek: Marinček, Tone. ES, 7, Ljubljana 1993, str. 2.

vseeno štejem k temu taboru. Na omenjenih liberalnih listah je večkrat kandidiralo 192 kandidatov. V tabeli vidimo, da je bilo tudi v liberalnem in kmečkem taboru, tako kot v katoliškem, največ preskokov med kandidati z dvema oziroma tremi kandidaturami. En preskok beležimo še pri kandidatu s 5 kandidaturami.

Tabela 8: Kandidati liberalnega in kmečkega tabora (lojalnost in preskoki)

Št. kandidatur	Samo na liberalnih in kmečkih listah	tudi drugje	Skupaj
2	106	19	125
3	28	15	43
4	15	0	15
5	8	1	9
Skupaj	157	35	192

Slika 2: Prestopanja kandidatov liberalnega in kmečkega tabora v ostale tabore

Med 35 preskakovalci jih je 13 prišlo oziroma odšlo z liberalne in kmečke liste na katoliško listo. Ostalih 22 preskakovalcev najdemo na listah v liberalnem in kmečkem taboru in na listah v delavskem taboru. Pri sedmih kandidatih, ki se pojavljajo na delavskih listah, seveda ne gre za pravi preskok iz tabora v tabor, saj gre za nastop v liberalnem in kmečkem taboru na listi Mačka leta 1938. Vsi delavski kandidati so najprej kandidirali na listah v delavskem taboru in nato prehajali na liste liberalnega in kmečkega tabora. Pravih odhodov iz liberalnega in kmečkega tabora v ostale tabore je 5.

Iz liberalnega in kmečkega tabora so prešli v katoliški tabor ti kandidati: Karel Gajšek je kot notarski kandidat oziroma kasneje kot javni notar iz Slovenskih Konjic, leta 1938 pa iz Marenberga, kandidiral le v tridesetih letih. Začel je na listi Živkovića leta 1931, nadaljeval na Jevtičevi leta 1935 in končal na Stojadinovičevi leta 1938. Na vseh treh volitvah je bil tudi izvoljen. Posestnik in gostilničar,

kasneje tudi župan v Martjancih, Geza Vezir, je prvič kandidiral na Živkovičevi listi in leta 1938 na Stojadinovičevi. Dva nekdanja Jevtičeva kandidata iz leta 1935 sta na zadnjih volitvah kandidirala na Stojadinovičevi listi. To sta bila dr. Franc Klar in dr. Jure Koce. Prvi je bil zdravnik iz Dolnje Lendave, drugi pa najprej pomožni tajnik, leta 1938 pa tajnik Zbornice za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani. Oba sta bila obakrat izvoljena za poslanca. Kot zadnjega med preskoki v oziroma iz. katoliškega tabora naj omenim edini primer, ko je kandidat kandidiral v dvajsetih letih v liberalnem in kmečkem taboru. Samo Konrad Šnuderl (tudi Žnuderl) je med prestopniki iz liberalnega in kmečkega tabora kandidiral že v dvajsetih letih. Leta 1923 je bil kandidat narodnih socialistov in leta 1938 kandidat na listi Stojadinovića.

Delavski tabor

Na delavskih listah v dvajsetih letih je kandidiralo 247 kandidatov. Del delavskih kandidatov najdemo tudi na Mačkovi listi leta 1938, kjer so kandidirali socialisti. Izmed omenjenih 247 kandidatov jih je 67 kandidiralo večkrat. Med 22 kandidati, ki so preskakovali, je pravih preskakovalcev le 15. Kot sem omenil že prej, je 7 preskokov šlo na račun socialističnih kandidatur na Mačkovi listi leta 1938. Tudi tukaj je največ preskakovalcev z eno ali dvema kandidaturama.

Z Mačkove liste so Jurij Arh, Andrej Bahun, Andrej Čanžek, dr. Celestin Jelenc (Jelenec), Franc Kranjc, Ivan Mlinar in Josip Petejan. Jurij Arh je kot strokovni tajnik kandidiral leta 1925 na uradni socialistični listi Melhiorja Čobala in leta 1938 kot tajnik zveze rudarjev iz Zagorja leta 1938 na listi Mačka. Železničar Andrej Bahun iz Maribora je leta 1925 in 1927 kandidiral na socialističnih listah Koruna in Petejana in leta 1938 na Mačkovi listi. Ljubljanski odvetnik dr. Celestin Jelenc (Jelenec) je leta 1920 kandidiral na socialistični listi Antona Kristana in kot socialist tudi na Mačkovi listi. Tudi Andrej Čanžek je bil železničar. Leta 1925 in 1927 je kandidiral na komunističnih listah Makuca in Möderndorferja in leta 1938 na Mačkovi listi. Franc Kralj, mali posestnik iz Št. Ilja pri Mislinji, je leta 1925 kandidiral na socialistični listi z nosilcem Vinkom Möderndorferjem in ponovno leta 1938 na Mačkovi listi. Ivan Mlinar je prvič kandidiral na socialistični listi na zadnjih volitvah pred diktaturo in nato kot socialist na Mačkovi listi leta 1938. Josip Petejan je bil socialistični kandidat leta 1925, 1927 in kandidat socialistov na Mačkovi listi 1938. Pravzaprav je bil leta 1927 Josip Petejan nosilec uradne socialistične liste. Lista je dobila dovolj glasov za dosego mandata in kot nosilec je mandat dobil Petejan.

Tabela 9: Kandidati delavskega tabora (lojalnost in preskoki)

Št. kandidatur	Samo na delavskih listah	tudi druge	Skupaj
2	30	12	42
3	14	9	23
4	1	0	1
5	0	1	1
Skupaj	45	22	67

Vseh ostalih 15 kandidatov, ki jih najdemo na delavskih in na liberalnih in kmečkih listah, je naprej kandidiralo na listah v delavskem taboru in nato odšlo v liberalni in kmečki tabor. Šest teh preskokov je bilo na liste malih kmečkih strank. Valentin Mlakar je kandidiral trikrat. Na volitvah leta 1920 je bil na komunistični listi izvoljen za poslanca in tudi leta 1923 je bil kandidat na komunistični listi. Nazadnje je kandidiral leta 1925 na listi Kmečke republikanske stranke Josipa Murna. Enako pot je ubral tudi Janez Panjan. Tudi njega najprej leta 1920 in 1923 najdemo na komunističnih listah in leta 1925 na Murnovi listi. Viničar Anton Tement je leta 1920 kandidiral na komunistični listi Mihe Korena, na zadnjih volitvah v dvajsetih letih pa je bil kandidat Slovenske neodvisne gospodarske stranke Franje Zagorskega. Tudi velenjski rudar Franc Vidovič je prvič kandidiral na komunistični listi Mihe Korena leta 1920, na listi Franje Zagorskega pa ga najdemo že leta 1925. Andrej Hanžel je leta 1923 kandidiral na komunistični listi Rudolfa Golouha, na naslednjih volitvah pa je predsedal v liberalno kmečki tabor na listi Hartnerja. Josip Zver je bil leta 1923 kandidat na komunistični listi Rudolfa Golouha, na naslednjih volitvah pa je bil kandidat na majhni listi Seljačke agrarne zveze zagrebškega uradnika Alfonza Hribarja.

Nekdanji rudarski tajnik Filip Kisovar iz Rogoze pri Mariboru je leta 1920 kandidiral na socialdemokratski listi in bil izvoljen za poslanca v ustavodajni skupščini. Pet let kasneje je kandidiral na listi najmočnejše liberalno usmerjene kmečke stranke SKS. Dva delavska kandidata sta prestopila na liste Hrvatske seljačke stranke. Anton Podpečan, posestnik iz Ljubnega, je trikrat kandidiral v dvajsetih letih. Leta 1920 je bil kandidat na listi socialdemokratov, leta 1923 na listi Rudolfa Golouha, kjer so se komunistom pridružili nekateri socialisti. Tretja Podpečanova kandidatura je iz leta 1927. Takrat ga najdemo na listi Hrvaške seljačke stranke. Albin Prepeluh²³ je bil na volitvah v ustavodajno skupščino kandidat socialdemokratov. Leta 1925 je bil nosilec kandidatne liste njegovih slovenskih republikancev. Na zadnjih volitvah v dvajsetih letih je kandidiral na listi hrvatskih republikancev.

Na liberalnih listah v dvajsetih letih najdemo bivše delavske kandidate Miho Korena in Jožeta Nahtigala. Leta 1920 je bil Miha Koren nosilec komunistične liste v okrožju Maribor-Celje. Kot nosilec je bil tudi izvoljen za poslanca. Na Korenovi listi je kandidiral tudi Jože Nahtigal. Oba najdemo na naslednjih volitvah leta 1923 na kandidatni listi Narodne radikalne stranke v istem okrožju, ki jo je vodil Milan Stojadinović. Dušan Kermauner piše, da naj bi bil njun preskok posledica užaljenosti zaradi neuvrstitve na kandidatne liste.²⁴

Na liberalnih in kmečkih listah v tridesetih letih najdemo bivše delavske kandidate Milana Mravljeta, Vladislava Fabjančiča, Jurija Petrovčiča in dr. Vinka Zorca. Milan Mravlje je kandidiral na petih volitvah. Prvič je poskušal leta 1920 na komunistični listi. Na kasnejših volitvah je kandidiral v liberalnem in kmečkem taboru. Leta 1925 je bil kandidat kmetijcev, v tridesetih pa je bil leta 1931 na Živkovičevi listi in leta 1935 na Jevtičevi listi izvoljen za poslanca. Na zadnjih

²³ Franc Rozman, Janko Prunk: Prepeluh, Albin. ES, 9, Ljubljana 1995, str. 298-299; Dušan Kermauner: Prepeluh, Albin. SBL, knjiga II Maas-Quelle, Ljubljana 1933-1952, str. 495-497.

²⁴ Dušan Kermauner: Severna Slovenija v zrcalu R. Golouha... Časopis za zgodovino in narodopisje, nova vrsta 3 (XXXVIII), 1967, str. 306, 307.

volitvah je kandidiral kot kandidat Jugoslovanske nacionalne stranke.²⁵ Vladislav Fabjančič je naslednji med nekdanjimi delavskimi kandidati, ki pa ob kandidaturi v liberalnem taboru ni kandidiral na Mačkovi listi leta 1938. Leta 1920 in 1923 je kandidiral na komunističnih listah in bil leta 1920 izvoljen za poslanca v ustavodajni skupščini. Naslednjic ga najdemo na kandidatni listi Ljotića leta 1935.²⁶

Na socialistični listi v okrožju Ljubljana-Novo mesto je bil leta 1927 med kandidati tudi župan in posestnik z Viča Jurij Petrovčič. Petrovčič je bil kandidat tudi na listi generala Petra Živkovića leta 1931. Dr. Vinko Zorc je enkrat kandidiral v dvajsetih letih in nato še dvakrat v tridesetih. Prvič je kandidiral na prvih volitvah leta 1920, ko je bil kandidat na listi socialdemokratov. Drugič in tretjič pa je kandidiral v liberalnem in kmečkem taboru na listah Živkovića leta 1931 in Ljotića leta 1935.

Nemci

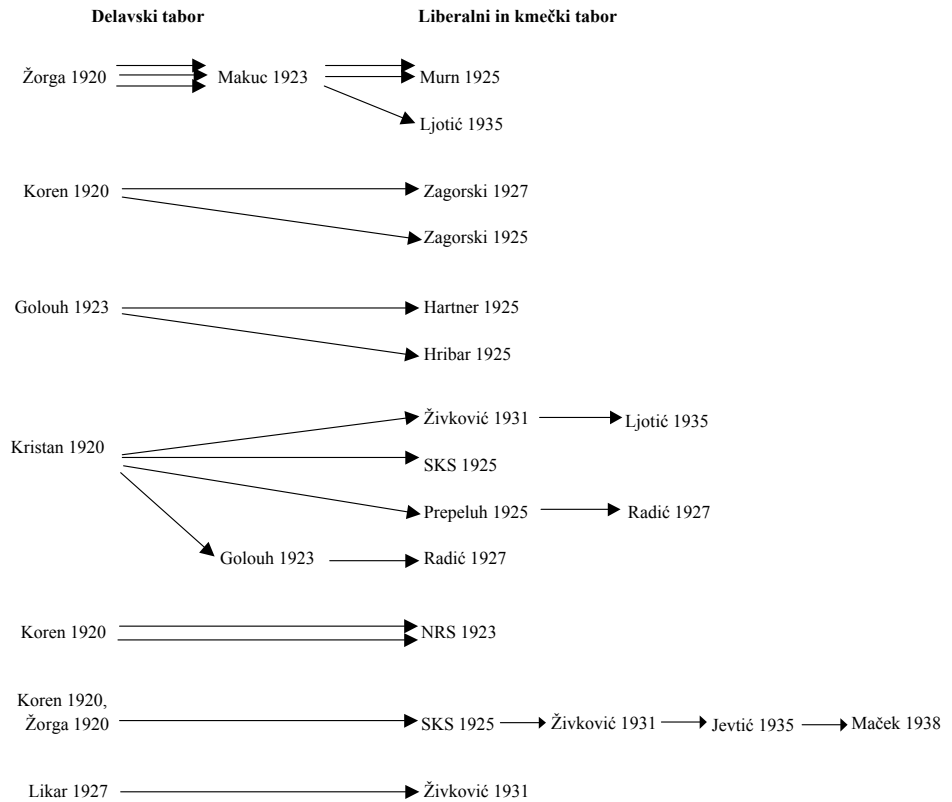
Na treh volitvah je na nemških listah kandidiralo 46 kandidatov. 31 jih je kandidiralo enkrat, 11 dvakrat in 4 trikrat. Vse večkratne kandidature so bile kandidature na nemških listah.

Slika 3: Prestopanja kandidatov delavskega tabora v liberalni in kmečki tabor

---

²⁵ France Filipič: Mravlje, Milan. ES, 7, Ljubljana 1993, str. 233.

²⁶ Podrobneje glej Franc Rozman: Fabjančič, Vladislav. ES, 3, Ljubljana 1989, str. 70; Jože Šorn: Vladislav Fabjančič. ZČ, 1950, št. 1-4, str. 220-222. Šorn v nekrologu ne omenja Fabjančičeve kandidature na Ljotičevi listi leta 1935.

Zaključek

Prestopov med različnimi političnimi tabori je bilo pravzaprav zelo malo. Največji del kandidatov je ostal zvest svojemu političnemu taboru. Ta zvestoba političnemu taboru je v liberalnem in kmečkem taboru ter v delavskem taboru zaradi mnogih odtenkov v njih omogočala mnoge prehode. V katoliškem taboru bi bil možen prehod le v povezavi s Šušteršičevo kandidaturo leta 1923. Vendar se to ni zgodilo, saj prehodov med Šušteršičevo listo in listami SLS ni bilo. Med 1415 kandidati, ki jih zasledimo na kandidatnih listah, jih je tako pravih prestopnikov le 26, še 9 pa je pogojnih prestopov, ki so povezani z nastopom 7 socialističnih kandidatov in 2 kandidatov "stare SLS" na Mačkovi listi leta 1938.

Najmanj prestopov je bilo iz liberalnega in kmečkega tabora. Vseh 5 prestopov je bilo v katoliški tabor oziroma natančneje na Stojadinovićevo listo leta 1938. Mnogo bolj živahno je bilo znotraj liberalnega in kmečkega tabora. To se kaže na dva načina. Najočitnejši je v velikem številu kandidatov, ki so kandidirali v tem taboru, kar je povezano z velikim številom najrazličnejših list, ki se tu pojavljajo. To veliko število kandidatnih list in kandidatov v tem taboru je povezano z različnimi razhajnji v omenjenem političnem taboru.

Osem kandidatov katoliškega tabora je, po nastopu v katoliškem taboru, prestopilo v liberalni tabor. Dveh prestopov pristašev "stare SLS" na Mačkovo listo

leta 1938 ne moremo šteti za pravi odhod iz katoliškega tabora. Tudi tukaj gre za tehnično povezovanje, kar je bila posledica volilnega zakona. Tako nam ostane le 6 pravih preskokov iz katoliškega v liberalni in kmečki tabor.

Značilnost prestopanj v liberalnem in kmečkem ter v katoliškem taboru je bila, da je bila večina preskokov omejena na trideseta leta. Pri štirih od petih preskokov v liberalnem in kmečkem taboru gre za kandidate, ki so kandidirali le v tridesetih letih (glej slika 2). V katoliškem taboru gre za preskoke kandidatov iz dvajsetih let ob njihovi kandidaturi v tridesetih letih. To je seveda logična posledica nenastopanja katoliškega tabora na volitvah leta 1931 in 1935. Pet kandidatov SLS, ki so prestopili v liberalni in kmečki tabor, je prestopilo na vladne liste Živkovića in Jevtića (glej slika 1). Značilno je tudi, da noben kandidat iz omenjenih dveh taborov ni prestopil na kandidatne liste delavskega tabora.

Najživahnejše prestopanje je bilo v delavskem taboru. Prestopanje je značilno tako za kandidate na socialdemokratskih oziroma socialističnih listah kot za kandidate s komunističnih list. Skupna značilnost vsem delavskim prestopom pa je, da so vsi kandidati prestopili v liberalni in kmečki tabor in nihče v katoliški tabor. Prevladuje prestopanje na liste kmečkega dela liberalnega in kmečkega tabora.

Kakšni so bili vzroki za prestopanje iz tabora v tabor? Razlogov je več in med njimi so zagotovo razhajanja v stranki, zaradi katerih je posameznik kot del neke skupine poiskal novo stranko, osebno nestrinjanje s politiko stranke oziroma osebni spori z vodstvom stranke in nenazadnje nezadovoljstvo s položajem v stranki oziroma predvidenim mestom na kandidatni listi.

Bojan Balkovec

CONVICTION OR OPPORTUNISM? THE SWITCHING OF SIDES BY CANDIDATES IN THE
PARLIAMENTARY ELECTIONS IN YUGOSLAVIA

S u m m a r y

Throughout the 1920s, the parliamentary elections in the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes were conducted under the 1920 and 1923 electoral laws and, in the early 1930s, under the law promulgated by King Alexander in 1931. In 1933, this law was amended through parliamentary procedure. In the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes, and, later, in the Kingdom of Yugoslavia, only men were enfranchised and eligible for election. In the paper, the lists of candidates who ran in the 1920, 1923, 1927, 1931, 1935 and 1938 parliamentary elections are presented. The author has determined that only a small number of candidates actually switched from one camp to another. Most of these were from the Workers' camp, followed by the Catholic, Liberal and Peasants' camps. They are presented individually, camp by camp.